

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület földhasználatváltási koncepciója

Hazánk környezeti állapota - a talaj, a felszíni és felszín alatti vizek, a biodiverzitás, a klíma és lényegében az emberi egészség is - jelentős mértékben függ a mezőgazdasági földhasználat különböző formáitól. Az elmúlt évtizedekben a környezeti állapot az agrárterületeken jellemzően romló tendenciát mutat.

A mezőgazdasági művelés alatt álló területek kiterjedése az elmúlt évtizedekben több **mint 20%-kal, közel 1,5 millió hektárral csökkent**. A csökkenés legnagyobb arányban a gyepterületeket érintette, mely azért rendkívül sajnálatos, mert hazai gyepeink a Kárpát-medence legjelentősebb természeti értékeinek adnak otthont.

Az agrárterületeken a növényvédőszer- és műtrágyahasználat jelentős, **akár két-háromszoros mennyiségi és területi növekedésével** egyre kiterjedtebbé és egyre nagyobb mértékűvé válik a környezeti terhelés és a károkozás kockázata.

A Közös Agrárpolitika területalapú támogatásainak minél nagyobb térmértékben történő igénylése miatt jellemző a mezőgazdaság ökológiai hálózatának (fasorok, mezsgyék, földutak, parlagok) súlyos megfogyatkozása és hálózatosságuk felbomlása. Ezen hálózat összes kiterjedése összes kiterjedése 2013 és 2020 között jelentősen, **16,42 %-kal csökkent** a hazai mezőgazdasági területeken.

Mindezek a folyamatok együttesen eredményezték a **mezőgazdaság természeti sokféleségének drasztikus (15 év alatt kb. 30%-os) csökkenését**, valamint az apróvadfajok (mezei nyúl, fogoly, fácán) és a rovarfajok – köztük a beporzó rovarok - állományainak összeomlását.

A Közös Agrárpolitika (KAP) támogatási rendszere a mezőgazdasági földhasználat befolyásolása tekintetében alapvető jelentőségű, mivel a hazai mezőgazdasági bevételek közel fele ebből a forrásból származik. A területalapú támogatások azon tulajdonsága, mely a megművelt területek kiterjedéséhez köti az igényelhető támogatás összességét, előidézte a gyenge adottságú, környezetileg érzékeny mezőgazdasági területek – elsősorban szántóföldi - művelését.

A termőhelyi adottságoknak nem megfelelő földhasználat – az **erőltetett szántóföldi hasznosítás** - hozzájárul a talajerózió növekedéséhez, a gazdasági eredményhez viszonyítottan indokolatlan, ugyanakkor környezetszennyező növényvédőszer- és műtrágyahasználathoz és a túlzott üvegházhatású gáz kibocsátáshoz.

A termőhelynek nem megfelelő erőltetett szántóföldi művelés megszüntetésére és az ehhez kapcsolódó földhasználatváltás elősegítésére irányuló kezdeményezések eddig csekély eredménnyel zárultak. Az eredménytelenség okai között azonosíthatók a berögzült termelési struktúrák, a termőföldek művelési ág váltás okán elszenvedett forgalmiérték-csökkenése és a megváltozott művelési ágú területek termelékenységének csökkenése.

Tekintettel arra, hogy ez az ésszerűtlen gazdálkodási gyakorlat számos közérdek – és így a mezőgazdasági biodiverzitás csökkenésének megállítása – ellen is hat, a **Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület szakmapolitikai javaslatot** állított össze, mely az erőltetett szántóföldi művelésben tartott területek környezeti terheltség alapján történő lehatárolását és a földhasználatváltást elősegítő szabályozási és támogatáspolitikai javaslatokat tartalmazza.

A szakmapolitikai javaslat alapját adó kutatás a hazai aszályérzékenységi, erózió- és belvízvesztélyeztetettségi valamint talajalkalmassági térinformatikai adatbázis alapján meghatározta azt a hozzávetőlegesen **300-400 ezer hektár mezőgazdasági területet – az ún. földhasználatváltási célterületeket** - melyeken a szántóföldi művelés folytatása a gazdasági haszonnal aránytalan környezeti károkat okoz. A kutatást az Grassland LIFE IP, egy a hazai gyepek természetvédelmi kezelését és természetkímélő szabályozását fejlesztő Európai Unió projekt finanszírozásával

valósítottuk meg.

Ezeken a területeken földhasználatváltás – **gyeptelepítés, vízvisszatartás, fasorok, mezsgyék vagy őshonos faállományú erdők telepítése** – indokolt. A lehatárolt területek a leggyengébb adottságú hazai mezőgazdasági területek közül kerültek ki, így művelésük megváltoztatása ágazati és nemzetgazdasági szempontból nem jelent érdemi hátrányt.

Annak érdekében, hogy az közérdekek alapján indokolt földhasználatváltás végre meginduljon és oly módon történhessen meg, hogy az érintett földhasználók és tulajdonosok anyagi érdekei ne sérüljenek, több pontból álló szabályozási és támogatáspolitikai javaslat került kidolgozásra, mely az alábbi főbb elemeket tartalmazza:

1. A szántóföldi művelés korlátozása az arra alkalmatlan területeken a Közös Agrárpolitika támogatási alapfeltételei között

A következő támogatási időszak alapkövetelményei között – az ún. kondicionalitás keretében – a földhasználatváltási célterületeken a magas értékű és környezeti szempontból kockázatosan természetű növénykultúrák (pl. kukorica, napraforgó, repce) körének, vagy a művelés módjának (forgatásos talajművelés) tilalma. A javasolt minimális korlátozás a hazai termőterületek max. 10 %-án, a leggyengébb adottságú területeken, a további környezeti kártétel elkerülése miatt indokolt és csak azon földhasználókat érinti, akik a KAP közpénzeiből támogatást igényelnek.

2. A földhasználat megváltoztatását gúzsba kötő jogi szabályozási rendszer egyes elemeinek (pl. ideiglenes gyepek fogalma) módosítása és a természetes folyamatok jogszabályok által történő lekötésének megteremtése

A földhasználatváltás folyamatának adminisztratív könnyítése érdekében a természetes folyamatok lekötésére alkalmas jogszabályi módosítások szükségesek. Indokoltnak tartjuk az ideiglenes gyepek fenntartása jelenlegi időtartamának meghosszabbítását (öt évről tíz évre) és akár egyes természetvédelmi előírások alóli mentesítést is, abban az időtartamban, amíg a szántók művelési ága véglegesen meg nem változik. A javaslat a szükségtelen adminisztratív kockázatok elkerülését szolgálja.

3. Agro-ökológiai támogatható területek bevezetése és kiterjesztése a földhasználatváltás során várható művelési módokra

A földhasználat-váltás során a megszokott szántóföldi növénytermesztési gyakorlat megváltozik, részben teret adva a természetes folyamatoknak. Ennek eredményeképpen az érintett területek ideiglenesen – vagy akár hosszabb távon is – gyomosodhatnak, vízborítás alatt lehetnek vagy egyéb módon olyan változásokon eshetnek keresztül, melynek következtében közvetlen területalapú támogatási formák egyes jogosultsági követelményeinek nem képesek megfelelni. A javaslat egy új típusú támogatható terület bevezetését szolgálja, ahol a gazdálkodó nem mezőgazdasági terméket állít elő, hanem környezeti szolgáltatást (talaj- és vízmegőrzést, ÜHG kibocsátáscsökkentést és természeti sokféleség védelmet) végez.

4. A földhasználat-váltást segítő támogatási formák kidolgozása KAP Stratégiai Terv keretében

A jogi szabályozási és a támogatási jogosultsági kérdések mellett a földhasználat-váltás megvalósításában nagy szerepe van azoknak az önkéntes támogatási formáknak, melyek a szántóföldi művelésből kivonandó területeken új, hosszútávon fenntartható földhasználati – pl. természetes és természetközeli gyepek, vizes élőhelyek vagy őshonos fafajú erdők - formák létrehozását segítik. Javaslatunk azt szolgálja, hogy a földhasználatváltást segítő ún. nem termelő beruházások támogatása (pl. gyeptelepítés, vizes élőhelyek vízkormányzási infrastruktúrájának kialakítása) legyen széles körben elérhető a következő agrártámogatási ciklusban és legyen jól összehangolva a földhasználatváltást segítő fenntartási támogatásokkal.

5. A földhasználatváltással érintett területek fenntartását támogató előírások bevezetése az agro-

Ökológiai alapprogram keretében

A KAP Stratégiai Terv megvalósítása során elsőként bevezetésre kerülő agro-ökológiai alapprogram keretében meg kell teremteni a földhasználat-váltással érintett területek fenntartására vonatkozó előírások (pl. őshonos haszonállatokkal való legeltetés, vizes élőhelyek fenntartása) igénybe vételének lehetőségét. Ezekkel az önkéntes, egy évre vonatkozó területalapú támogatásokkal tovább segíthető a földhasználatváltás folyamata.

6. Hosszútávú fenntartási támogatás biztosítása a földhasználat-váltással érintett területek számára

A nem termelő beruházások által támogatott földhasználati formák (gyep, zöldugár, hosszútávú területpihentetéssel érintett terület/méhlegelő, vizes élőhely, stb.) fenntartása olyan földhasználati tevékenységet igényel, melynek során hosszú távon biztosítható a környezetkímélő, klímabarát és a biodiverzitást kiemelten kezelő eljárásrend. Ennek megvalósítása jellemzően az agrár-környezetgazdálkodási kifizetéseken keresztül történhet meg, így a javaslat szerint a földhasználatváltásban érintett területek számára legalább 10 éves időszakra szóló, az érintett területek környezeti állapotának fenntartását és javítását szolgáló támogatási lehetőségek kidolgozása szükséges.

7. A természetkímélő területhasznosítás eszközrendszerének beruházási jellegű támogatása

A KAP támogatási lehetőségei között szükségesnek tartjuk megteremteni azon beruházási támogatások lehetőségét, melyek a földhasználatváltás eredményeként létrejött területhasználat modern formáit segítik elterjeszteni az érintettek körében. A kifejezetten extenzív területkezelést szolgáló célú beruházási jellegű támogatások (pl. a kaszálás káros hatásai csökkentő vadriasztó eszközök, kímélő kaszálást lehetővé tevő kaszatípusok beszerzése, élőhelykezelésre alkalmas géppark beszerzése) elindítása a lehető legmagasabb támogatási intenzitással javasolható.

8. A földhasználatváltást segítő gazdálkodói tanácsadói hálózat létrehozása (zöld tanácsadói hálózat) és működtetése

A földhasználatváltás folyamata nem valósulhat meg az érintett gazdálkodók számára történő szakmai segítségnyújtás nélkül. Meggyőződésünk, hogy a szükséges zöld fordulatot csak egy felkészült és a környezeti közjavak mellett elkötelezett tanácsadói hálózat (KAP zöld tanácsadói hálózat) segítségével lehet elérni.

Az egyirányba mutató javaslatoktól – a minimális szintű földhasználati szabályozástól, a jogi akadályok elhárításától és a világos, egymásra épülő támogatási formák biztosításától - gazdálkodók érdeksérelmei nélkül megvalósítható földhasználatváltás remélhető. A javaslatcsomag végrehajtásától az agrár-környezet állapotának javulása, a növényvédőszeres és műtrágya használatának csökkenése és a természetes és természetközeli élőhelyek kiterjedésének növekedése várható.

Ez pedig nem csupán az Európai Unió érvényes környezeti stratégiából (Zöld Megállapodás, Termőföldtől az asztalig stratégia, EU 2030 Biodiverzitás Stratégia) következő tagállami kötelezettségünk, hanem a mezőgazdasági területek fenntartható használatát megalapozó saját érdekünk is.

A tanulmány a LIFE IP GRASSLAND-HU A pannon gyepek és kapcsolódó élőhelyek hosszú távú megőrzése az Országos Natura 2000 Priorizált Intézkedési Terv stratégiai intézkedéseinek megvalósításával c. projekt keretében készült.

